

josine blok en magdaleen kingmans

Met het kandidatencollege Nieuwste Geschiedenis 'Vrouwenemancipatie in Nederland, 1870-1920' zijn binnen ons Instituut de eerste stappen gezet op het gebied van de vrouwengeschiedenis. In de beginfase hebben wij geprobeerd een overzicht te krijgen van de verschillende richtingen, die toonaangevend zijn op dit specifieke gebied van geschiedschrijving. In dit artikel willen wij een neerslag geven van deze oriëntatie, om met behulp daarvan aan te geven wat wij, als deelnemers aan dit college, ons voorstellen van dit, en verder onderzoek.

Het stilzwijgen op het gebied van de vrouwengeschiedenis na de eerste feministiese golf wordt in 1947 verbroken door het zeer invloedrijke boek 'Woman as Force in History', geschreven door Mary Beard. De schrijfter wil niet alleen de mankementen van de traditionele geschiedschrijving en de daaruit voortvloeiende mytevorming aan de kaak stellen, maar bovendien de gehele vrouwengeschiedenis in brede lijnen herschrijven. Haar uitdagende stelling is de volgende: dat vrouwen de gehele geschiedenis lang een onderdrukte positie zouden hebben gehad, is een fictie. Volgens Mary Beard hebben vrouwen altijd enorm veel bijgedragen aan onze westerse cultuur, minstens zoveel als mannen. Dat wij nu denken dat dit niet zo was, komt omdat de geschiedwetenschap gefundeerd is in de 19e eeuw, de enige eeuw dat mannen inderdaad de overhand hadden door hun kiesrechtmonopolie. De in de 19e eeuw bestaande vrouwenrol is door de mannelijke historici van die tijd teruggeprojecteerd in vroeger eeuwen. In de tweede helft van de 19e eeuw begon deze onderdrukkende geschiedschrijving onder invloed van de opkomende vrouwenbeweging aangevochten te worden. Om de vrouw historisch gezien in haar recht te herstellen hoeven we alleen maar te zoeken in de literatuur van voor 1800 en na 1900: vandaar de uitgebreide bibliografie (25 pagina's) die ze erbij geeft om haar argumenten kracht bij te zetten.

Iedereen die zich nadien bezig houdt met de vrouwengeschiedenis grijpt terug op het boek van Mary Beard, maar op geheel verschillende wijze. De belangrijkste stromingen op dit moment zijn:

- de traditionele
- de radikaal-feministische
- de sociaal-feministische

De traditionele stroming besteedt vooral aandacht aan: 1) exceptionele vrouwen, zoals bijv. Livia, Christine de Pisan; Madame de Pompadour, Madame Curie; het zijn vrouwen, die, ieder op haar eigen wijze, afwijken van het 'traditioneel vrouwelijke' patroon en ook buiten het huishoudelijke leven een actieve rol spelen. 2) vrouwen die zich (politiek) organiseerden, bijv. in de vrouwenbeweging (het schrijven over deze groep vrouwen is echter meer uitzondering dan regel). De boeken, die door hen geschreven worden behandelen vrouwen als een aparte categorie binnen de maatschappij (en op die manier buiten de maatschappij); de vlag die deze lading wil dekken heet meestal "Vrouwen in ...". Zij worden samen behandeld 'louter op grond van het feit dat (hun) seksuele reproductieorganen soortgelijk zijn 1) Het is dan ook geen wonder, dat van deze bibliotheken vol literatuur over vrouwen in de geschiedenis bijna niets in de handboeken, laat staan in de schoolboeken, terecht komt: wanneer in een traditioneel-historische monografie de vrouw onderzoeksobject is, dan heeft in negen van de tien gevallen het 'vrouw zijn' van het onderwerp van studie geen functie, of die functie wordt niet genoeg verklaard en draagt zo bij tot de versterking van het idee dat 'de' geschiedenis mannengeschiedenis is. Want zo blijft vrouwengeschiedenis altijd een aanvulling.

Het radikaal-feminisme, dat vooral in Amerika sterk is, wil als stroming binnen de vrouwenbeweging een herwaardering van het 'vrouwelijk element' in de maatschappij. Dat in de opvoeding van vrouwen het emotionele en intuïtieve in de mens het meest gecultiveerd wordt, wordt door de aan-

hangers van deze richting als een verworvenheid gezien. Door hier steeds de aandacht op te vestigen, willen zij bereiken, dat dit aspect maatschappelijk evenzeer gecultiveerd worden gaat als het 'mannelijk element', rationaliteit en logica. Een 'seks-bewustzijn' is hiervoor een eerste vereiste; het is een voorrecht vrouw te zijn. In het verleden worden de wortels gezocht om deze overtuiging te steunen. Zoals vaak wanneer geschiedenis in dienst wordt gesteld van een ideologie wil deze richting wel eens tot bedroevende resultaten leiden. Het woord 'history' wordt - zeer onhistorisch opgevat als 'his-story' en de nieuwe geschiedschrijving wordt dan ook 'herstory' genoemd. Het dieptepunt in dit genre is bereikt met het onlangs verschenen Women Out of History. A Herstory Anthology, uitgegeven door Ann Forfreedom. 2) In dit werkje is het niet zozeer de bedoeling een reconstructie van het verleden te geven waarin de rol en de positie van de vrouw zo adequaat mogelijk beschreven wordt, als wel om het bewustzijn van vrouwen te verhogen. Enthousiast gaat men problemen te lijf als: het oermatriarchaat, heksen, de Amazonen en Pausin Johanna, kortom onderwerpen die al te zeer tot een mytisch verleden behoren om zinnige uitspraken over te doen, of die in een al te simpel model van de geschiedenis als een voortdurende strijd tussen man en vrouw geperst worden. De schrijfsters laten zich hierbij niet hinderen door nieuwe ontwikkelingen in de door 'male-chauvinists' beheerst wetenschap.

Al is de benaderings wijze van de traditionele en de radikaal-feministische geschiedschrijving verschillend, toch trachten beide een antwoord te geven op de vraag: Waar zijn de grote vrouwen? Evenals Mary Beard overigens, hoewel zij misschien een idee had over een nieuwe benadering als zij Thomas Carlyle citerend, zegt: "The time is approaching when history will be attempted on quite other principles; when the Court, the Senate and the Battlefield, receding more and more into the background, the Temple, the Workshop, and the Social Hearth will advance more and more into the

foreground" 3). Maar als Beard dan in haar laatste hoofdstuk haar opzet uit gaat werken en de rol van 'woman as force in history' gaat beschrijven, dan doet zij dat toch op de traditionele manier, opgehangen aan in dit geval Grote Vrouwen.

Overigens, dit zoeken naar 'grote vrouwen' is heel goed te begrijpen. Immers, voor de meeste mensen en ook voor sommige historici - bestaat de geschiedenis uit de opeenvolging van heldendaden van grote figuren. Zij treden bijna zonder uitzondering op in de publieke sfeer (in tegenstelling tot de privésfeer), met name op het gebied van de politiek, de diplomatie, het culturele leven en "das Militär". Kortom het terrein, dat vanouds het veld van mannenactiviteiten is geweest.

Wanneer nu (emancipatorische) bewegingen, zoals vrijwel altijd gebeurt, teruggrijpen naar hun verleden, zullen zij dit niet alleen doen om de historische ontwikkeling na te gaan, maar ook om in het verleden te zoeken naar voorlopers, die kunnen fungeren als historische en psychologische rechtvaardiging voor het bestaan van hun beweging. Deze benadering wordt vergemakkelijkt door het voorhanden zijnde bronnenmateriaal. Pas recent is het mogelijk geworden, door gebruik te maken van methoden en technieken, ontleend aan de sociale wetenschappen, om op verantwoorde wijze onderzoek te doen naar gezinsomstandigheden, milieufactoren etc. (de privésfeer) en de invloed die deze gehad hebben op het bestaan en de ontwikkeling van bepaalde groeperingen. Een overzicht van deze nieuwe aanpak wordt gegeven in The Family in History, vooral in het artikel van Tamara K. Haravan, The History of the Family as an Interdisciplinary Field. 4).

De traditionele en radikaal-feministische beweging hebben geen aandacht geschonken aan deze nieuwe stroming in de geschiedschrijving; de sociaal-feministische daarentegen heeft er zeer duidelijk de invloed van ondergaan. Zij trachten die kanten van de maatschappij te bestuderen, die niet alleen voor vrouwen, maar voor het merendeel der mensen bepalend waren: het gezin, de opvoeding, de arbeidsomstandigheden etc. Zo kan men niet alleen

iets zinnigs zeggen over die vrouwen die eventueel wel 'grote dingen' deden, oftewel in de traditioneel-mannelijke leefsfeer op de voorgrond traden, maar ook over het terrein waaraan de meeste vrouwen traditioneel hun krachten moesten wijden. De feministische visie heeft er toe bijgedragen dat de (vrouwelijke) onderzoekers oog hebben voor feiten en opvattingen die anderen ontgaan zijn.

Het aantal publicaties dat uit deze wijze van onderzoek is voortgekomen is al vrij groot; in Engeland en Frankrijk kan men bijna al wel spreken van een hausse. Deze studies op breder terrein hebben niet altijd het woord 'vrouw' in de titel (dit is ook niet nodig) maar zij handelen wel over onderwerpen, waarin vrouwen geïntegreerd hun onmisbare plaats hebben, bijv. woningbouw, gezinsleven, maar ook: de engelse charterbeweging, de parijse commune van 1871, het begin van de russische revolutie, de economie in de 16e en 17e eeuw in verband met de relatie tussen kapitaal en patriarchaat etc 5).

Het zal uit het voorgaande wel duidelijk zijn welke aanpak wij prefereren. Ook binnen het college 'Vrouwenemancipatie in Nederland, 1870-1920' willen wij proberen deze sociaal-feministische visie tot haar recht te laten komen. Maar we werden al snel met het droeve feit geconfronteerd, dat er in Nederland nog nauwelijks onderzoek is verricht naar de rol en de positie van de vrouw rond de eeuwwisseling. Het gevolg hiervan is, dat het onderzoek van dit jaar -noodgedwongen- een explorerend karakter heeft. We hebben geen enkele pretentie een overzicht te kunnen geven van de emancipatie van de vrouw tijdens de eerste feministische golf, maar hebben uit het onderzoeksterrein de deelonderwerpen 'Vrouwenkiesrecht' en 'Vrouwenarbeid' gekozen.

De groep die zich bezighoudt met het vrouwenkiesrecht, wil onderzoeken, hoe de ontwikkeling is geweest binnen de verschillende politieke stromingen (liberale, christelijke en socialistische partijen). Willen zij algemeen kiesrecht?

Waar liggen de prioriteiten: (gedeeltelijk) vrouwenkiesrecht; algemeen mannenkiesrecht; algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht? Hoe wordt hierop gereageerd vanuit de vrouwenbeweging?

De groep 'Vrouwenarbeid' heeft zich als taak gesteld een onderzoek te doen naar:

a) hoeveel vrouwen werken er en in welke beroepen? Verandert dit in de loop der tijd en waarom? Hoe zijn de lonen en de werkomstandigheden? (dit alles in vergelijking met gegevens over mannenarbeid)

b) hoe en waarom wordt de vrouwenarbeid als eerste via wetgeving beschermd? Hoe reageert de vrouwenbeweging hierop?

Naast de (weinige) literatuur over deze onderwerpen zal vooral gebruik gemaakt worden van tijdschriftartikelen, statistieken en enquêtes. Op grond hiervan zullen we proberen een enigszins afgerond beeld te kunnen geven van deze twee onderwerpen, om daarna de vraag te beantwoorden: is er sprake geweest van emancipatie?

Vele vragen met betrekking tot de positie van de vrouw rond de eeuwwisseling zullen door deze opzet onbeantwoord blijven (onderwijs, gezinsomstandigheden etc.). Dus in de toekomst is er voor nog zeer velen de mogelijkheid om zich met vrouwengeschiedenis bezig te houden.

josine blok
magdaleen kingmans

- 1) ANDREAS BURNIER
Poëzie, jongens en het gezelschap van geleerde vrouwen
Amsterdam (Querido) 1974 p. 130
- 2) Women Out of History - A Herstory Anthology
ed. Ann Forfreedom
Los Angeles 1974³
- 3) MARY BEARD
Woman as Force in History
A Study in Traditions and Realities
New York (Macmillan) p. 271
- 4) The Family in History
Interdisciplinary Essays
Theodore K. Rabb and Robert I. Rotberg eds.
New York (Harper and Row) 1971